

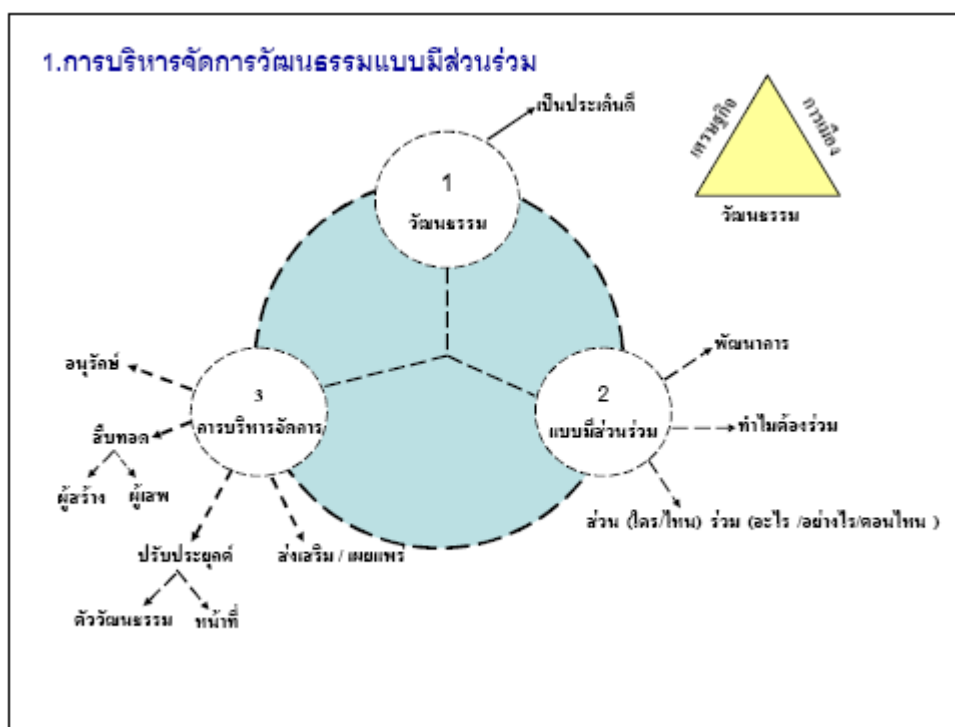
การวิจัย “การบริหารจัดการวัฒนธรรมแบบมีส่วนร่วม”¹

รศ.ดร.กาญจนา แก้วเทพ

Update 28 มกราคม 2551

การบริหารจัดการวัฒนธรรมแบบมีส่วนร่วม

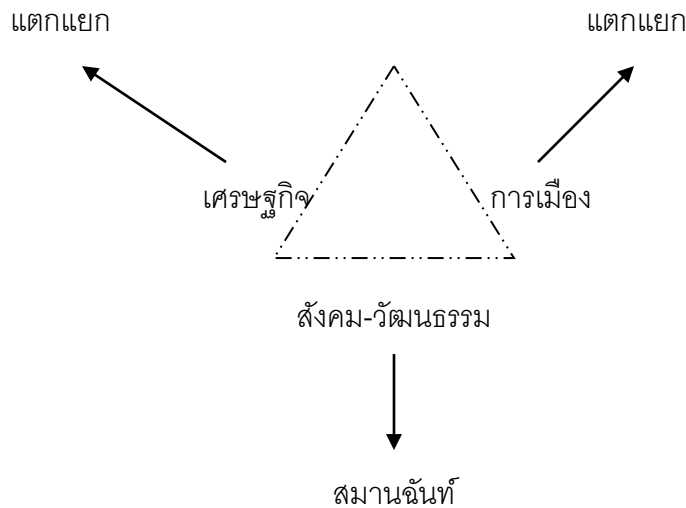
สำหรับหัวข้อสำหรับการฝึกอบรมครั้งนี้คือ “การบริหารจัดการวัฒนธรรมแบบมีส่วนร่วม” ซึ่งเมื่อแยกธาตุของชื่อการอบรมออกมาจะประกอบด้วยคำ 3 คำ ดังแสดงในภาพที่ 1 และเราจะพิจารณาคำแต่ละคำในรายละเอียดดังนี้

ภาพที่ 1

¹ เอกสารใช้ประกอบการอบรมเชิงปฏิบัติการ “การพัฒนานักวิจัยท้องถิ่นด้านการบริหารจัดการวัฒนธรรมแบบมีส่วนร่วม” สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ (สวช.) ร่วมกับ ศูนย์สหวิทยาการชุมชนศึกษา มสธ. และโครงการเมธีวิจัยอาวุโส “การสังเคราะห์องค์ความรู้เรื่องการใช้และการเสริมความเข้มแข็งแก่การสื่อสารเพื่อการพัฒนาชุมชน” สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) มกราคม 2551

(1) **ความสำคัญของ “วัฒนธรรม”** เมื่อเวลาที่แบ่งโครงสร้างของชุมชนออกเป็น 3 ส่วนคือ โครงสร้างด้านเศรษฐกิจ (การทำมาหากิน) โครงสร้างด้านการเมือง (การปกครอง การใช้อำนาจ) และ โครงสร้างด้านสังคม-วัฒนธรรม-ศาสนา เราจะพบว่า โครงสร้างแต่ละด้านมีแนวโน้มในแง่ **“การสร้าง ความแตกแยกและการสร้างสมานฉันท์”** ไปคนละแบบ

กล่าวคือ วิถีชีวิตด้านการทำมาหากินหรือการเมืองการปกครองนั้น มักจะเป็น “บ่อเกิดแห่ง ความแตกร้างของชุมชน” เช่น การแย่งที่ดิน ป่าไม้ แหล่งน้ำ ตำแหน่งทางการเมือง ฯลฯ แต่ทว่า มิติ ด้านสังคมหรือโดยเฉพาะวัฒนธรรม-ศาสนา มักจะเป็น “แอ่งแห่งความสมานฉันท์” ดังที่อาจจะ วิเคราะห์เนื้อหาของประเพณีวัฒนธรรมซึ่งมักจะประกอบด้วยการสร้างสามัคคีรักใคร่ปรองดอง กัน การให้อภัยคืนดี การอโหสิเลิกแล้วต่อกัน กล่าวคือ วัฒนธรรมมีคุณสมบัติเป็น “ยาสมานแผลแห่ง ความร้าวฉาน” ได้อย่างดี และนี่คือ **ความสำคัญของวัฒนธรรมที่มีต่อความสงบสุขของชุมชน**

(2) **“การมีส่วนร่วม”** ในแนวทางของสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ (สวช.) ได้ หนุนเสริมให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการบริหารจัดการวัฒนธรรม ก้าวแรกของการหนุนเสริมคือ **การจัดตั้งองค์กร / ชุมชน หรือการประสานเครือข่ายวัฒนธรรม** ให้เข้ามาบริหารจัดการโครงการด้าน วัฒนธรรมเอง ส่วนก้าวที่สองนี้จะเป็นการขยับเข้ามามี**ส่วนร่วมด้านพลังปัญญา** ด้วยการร่วมคิด ร่วมทบทวน ร่วมไตร่ตรอง ฯลฯ โดยใช้เครื่องมือที่เรียกว่า **“การวิจัยท้องถิ่นแบบมีส่วนร่วม”** มาเป็นตัว ช่วย

“การวิจัยแบบมีส่วนร่วม” มีความเหมาะสมกับการวิจัยด้านวัฒนธรรมที่ดำเนินการร่วมกับ ชุมชน ทั้งนี้ เพราะวัฒนธรรมเป็น “สมบัติร่วม / มรดกร่วม” ของชุมชนอยู่แล้ว อย่างไรก็ตาม ใน

ภาคปฏิบัติ ก็ยังคงต้องแสวงหาว่า คำว่า “มีส่วนร่วม” นี้ คือ ส่วนเลี้ยวไหนบ้าง และจะมาเข้าร่วมทำอะไร ร่วมตอนไหน ร่วมอย่างไร เป็นต้น

(3) “การบริหารจัดการวัฒนธรรม” หากยึดตามยุทธศาสตร์การทำงานวัฒนธรรมของกระทรวงวัฒนธรรมจะพบว่า แนวทางการบริหารจัดการวัฒนธรรมนั้น จะมีอยู่ 4 แนวทาง

(3.1) การอนุรักษ์วัฒนธรรม คือ การดำรงรักษาตัว “ต้นฉบับทางวัฒนธรรม” (ไม่ว่าจะเป็นตัวบุคคล / วัตถุธรรม ธรรมเนียมประเพณี ฯลฯ) ให้เหมือนเดิม

(3.2) การสืบทอดทางวัฒนธรรม ซึ่งเน้นหนักการสืบทอดตัวบุคคล ทั้งที่เป็นผู้สร้างและผู้สืบทอดวัฒนธรรม

(3.3) การปรับปรุง / ปรับประยุกต์ทางวัฒนธรรม เพื่อให้สอดคล้องกับสถานการณ์ใหม่ๆ การปรับประยุกต์อาจจะพิจารณาได้ใน 2 มิติ คือ การปรับตัวสื่อ / ศิลปวัฒนธรรม เช่น การนำเรื่องราวของละครโทรทัศน์มาแสดงในหนังตะลุง หรือการปรับหน้าที่ของวัฒนธรรม เช่น การนำเอาโนราห์มาใช้ในการออกกำลังกายเป็นโนราบิก

(3.4) การส่งเสริม / เผยแพร่วัฒนธรรมนั้น ให้แผ่ขยายออกไปยังคนกลุ่มอื่น ๆ พื้นที่อื่น ๆ เช่น การนำไปกลางมาแสดงในระดับประเทศ / ต่างประเทศ

ทั้งนี้ การเลือกใช้แต่ละยุทธศาสตร์นั้น น่าจะขึ้นอยู่กับ “สถานภาพ” ของศิลปะ / วัฒนธรรมพื้นบ้านนั้น ๆ เช่น

- หากวัฒนธรรมนั้น อยู่ในสภาพที่ใกล้จะสูญหาย ก็ต้องอนุรักษ์หรือสืบทอด
- หากวัฒนธรรมนั้น ไม่สอดคล้องกับสภาพที่เป็นจริง ก็คงต้องปรับประยุกต์
- หากวัฒนธรรมนั้น เริ่มผิดเพี้ยนไปจากความหมายดั้งเดิม ก็ต้องรื้อฟื้น

ความหมายเดิมขึ้นมา

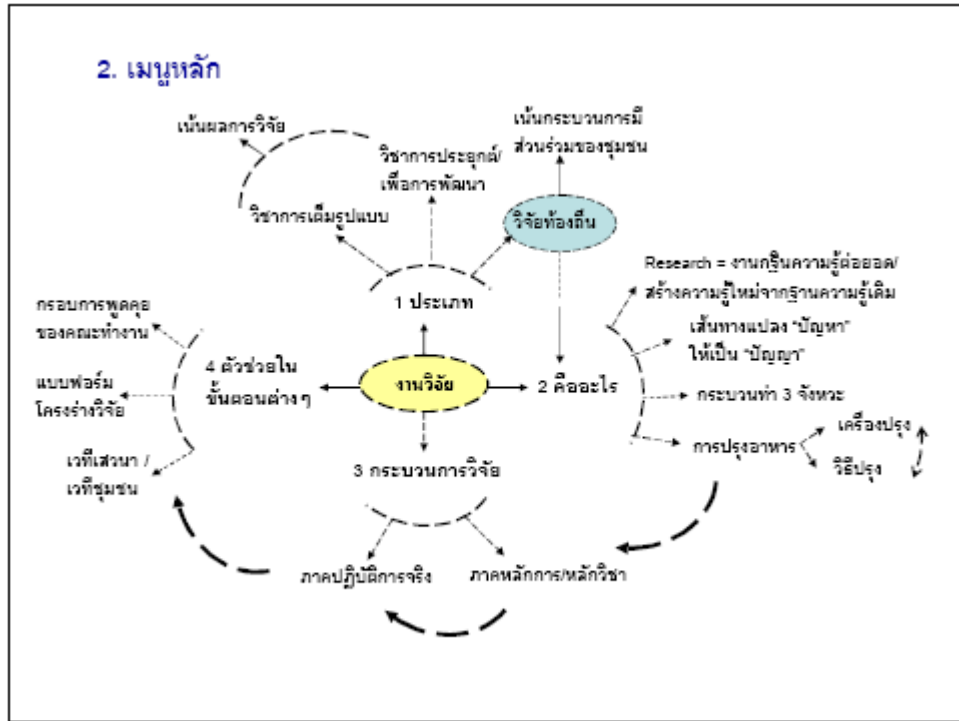
- หากวัฒนธรรมนั้น สูญสลายไปแล้ว ก็ต้องรื้อฟื้นและฟื้นฟูขึ้นมาใหม่
- หากวัฒนธรรมนั้น อยู่ในสภาพสมบูรณ์แข็งแรงดี ก็น่าจะส่งเสริมเผยแพร่

เป็นต้น

การวิจัยท้องถิ่นแบบมีส่วนร่วม

ต่อเนืองจากที่ได้กล่าวมาข้างต้นแล้วว่า ก้าวที่สองของการหนุนให้ชุมชนเข้ามาบริหารจัดการวัฒนธรรมด้วยตนเองนั้น จะใช้ “การวิจัยท้องถิ่นแบบมีส่วนร่วม” เป็นสะพาน / เป็นเครื่องมือ แต่ทว่า

เมื่อจะใช้เครื่องมือชนิดใด ก็ควรจะรู้จักเครื่องมือนั้นให้กระจ่างและรอบด้านเสียก่อน ในที่นี้ เราจึงจะกล่าวถึง “การวิจัยท้องถิ่นแบบมีส่วนร่วม” ในแง่มุมต่าง ๆ

ภาพที่ 2

รายละเอียดในแผนภาพที่ 2 มีดังนี้

(1) **ประเภทของการวิจัย** เราอาจแบ่งงานวิจัยที่มีอยู่ออกได้เป็น 3 ประเภทคือ

(ก) **งานวิจัยแบบวิชาการเต็มรูปแบบ (Basic research)** ตัวอย่างเช่น ผู้เขียนกำลังสนใจก่อสร้างสร้างทฤษฎีเรื่องการนำสื่อพื้นบ้านมาใช้ในการพัฒนาชุมชนแบบระบบเส้นด้ายคู่ (Double-knit approach) คือ ทั้งใช้และพัฒนาสื่อพื้นบ้านไปพร้อม ๆ กัน งานวิจัยแบบนี้เน้นประโยชน์เชิงวิชาการ

(ข) **งานวิจัยแบบนำวิชาการมาประยุกต์ใช้งาน (Applied research)** ตัวอย่างเช่น งานวิจัยที่มุ่งจะใช้วัฒนธรรมพื้นบ้านเพื่อการสร้างเสริมสุขภาพชุมชน เพื่อสร้างระบบเศรษฐกิจพอเพียงของชุมชน งานวิจัยแบบนี้เป็นการนำความรู้จากงานวิจัยมาใช้พัฒนางาน

แม้ว่า งานวิจัยประเภท (ก) และ (ข) นี้ จะวางเป้าหมายไว้แตกต่างกัน แต่ส่วนที่เหมือนกันก็คือ จะเน้นที่ตัว**ผลงานการวิจัย** (product)

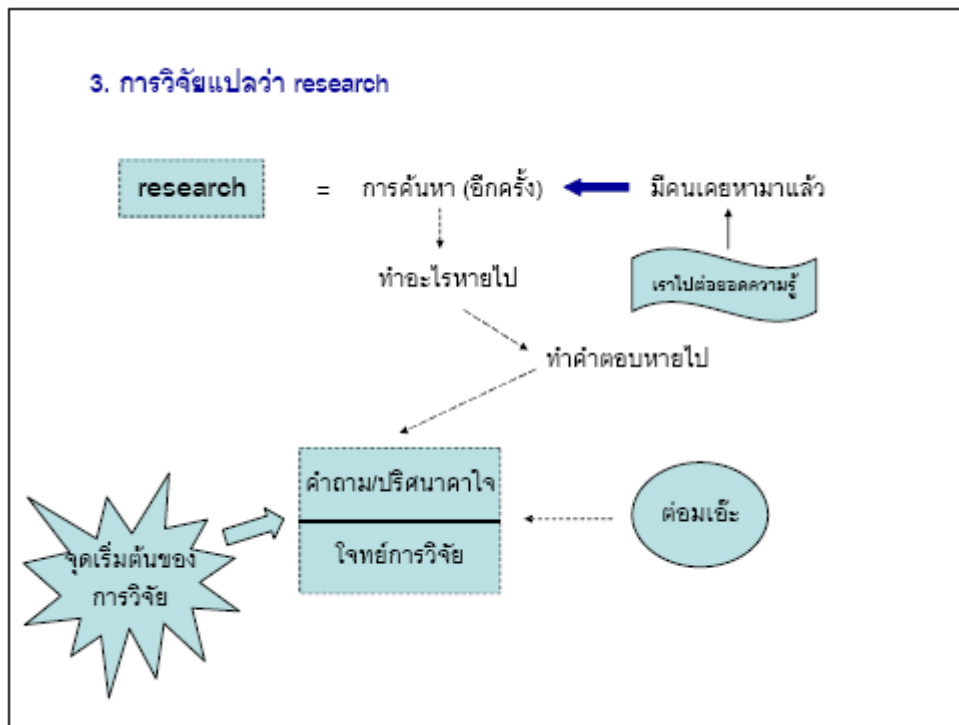
(ค) การวิจัยท้องถิ่นแบบมีส่วนร่วม งานวิจัยประเภท (ค) นี้ จะแตกต่างจากสองประเภทแรก คือ ลดหย่อนเป้าหมายที่ตัวผลงานวิจัยลงไป แต่หันมาเน้นหนักที่ “กระบวนการวิจัยแบบมีส่วนร่วมของท้องถิ่น / ชุมชน” เน้นการรวมหัว รวมปัญญา การเข้ามาทำงานร่วมกันในขั้นตอนต่าง ๆ ของการวิจัย การวิจัยประเภท (ค) นี้ เป็นที่หมายตาของการฝึกอบรมครั้งนี้

(2) การวิจัยคืออะไร ในที่นี้ เราจะทำความเข้าใจกับความหมายของ “การวิจัย” จาก 4 แง่มุม คือ

(ก) การวิจัยแปลว่า “research”

คำว่า “วิจัย” ในพจนานุกรมภาษาอังกฤษคือ “research” นั้น มีความหมายบางอย่างซุกซ่อนอยู่ คำว่า “re” แปลว่า “อีกครั้ง” คำว่า “search” แปลว่า “ค้นหา” research จึงแปลว่า “การค้นหาอีกครั้งหนึ่ง”

ถ้ามี “การค้นหา” ก็ต้องแปลว่า “มีอะไรหายไป” สำหรับงานวิจัยนั้น สิ่งทีหายไปก็คือ “คำตอบ” และทีใดจะมี “คำตอบ” ได้ ที่นั่นก็ต้องมี “คำถาม” เสียก่อน

ภาพที่ 3

ดังนั้น จุดเริ่มต้นของการวิจัย จึงก่อเกิดขึ้นมาเมื่อได้เกิดมี “คำถาม / ปริศนาคาใจ” หรือจะต้องมีการทำงานของ “ต่อมเอ๊ะ” เสียก่อน “ต่อมอ้อ” จึงจะเกิดตามมา

คำถาม / ปริศนาจิตใจที่เกิดจากการทำงานของต่อมเอ๊ะนี้ ภาววิชาการเรียกว่า “โจทย์หรือปัญหานำการวิจัย”

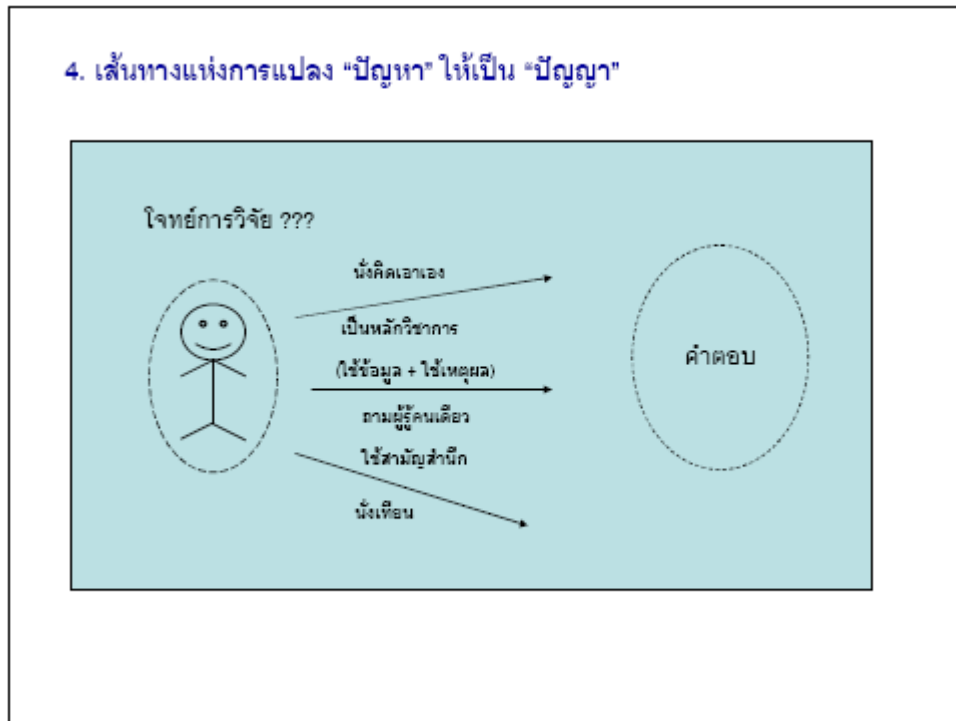
ตัวอย่างเช่น เมื่อดูละครโทรทัศน์ที่แสดงวิถีชีวิตของคนภาคเหนือในอดีต เช่น “สาวเครือฟ้า” “แม่ฮาดฮาด” มาจนถึง “ยามเมื่อดอกกรักบาน” เราจะเห็นว่า มีข้อห้ามไม่ให้หนุ่มสาวถูกเนื้อต้องกัน เพราะถือว่า “ผิดผี” “ผี” ในที่นี้คือ “ผีปู่ย่า”

แต่ เอ๊ะ ทำไมเดี๋ยวนี้ หนุ่มสาวชาวเหนือจึงถูกเนื้อต้องตัวกันเป็นว่าเล่น เอ๊ะ ผีปู่ย่าหายไประลอกแล้ว เอ๊ะ ทำไมผีดี ๆ แบบผีปู่ย่าจึงสูญหายไปได้ในขณะที่ผีร้าย ๆ เช่น ผีกระสือ ผีปอบ จึงยังคงอาละวาดหลอกหลอนอยู่ (ในจอภาพยนตร์) อย่างเหนียวแน่น

และมีข้อน่าสังเกตว่า ณ ที่ใดที่ประเพณีถือผีหายไประลอกแล้ว ณ ที่นั้น บรรดาผีโรคเอดส์ก็จะเข้าทะเลาะวิวาทได้อย่างง่ายดาย เอ๊ะ มีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกันระหว่าง “ตัวแปร” 2 ตัว คือ “การหายไปของประเพณีถือผี” กับ “การรุกรานของโรคเอดส์” หรือไม่ / อย่างไร

ในการแสวงหา “คำตอบที่หายไป” จาก “คำถาม / โจทย์การวิจัย” เหล่านี้ บนเส้นทางแห่งการแสวงหานี้ อาจจะมีผู้ที่เดินล่วงหน้ามาหาคำตอบไว้บ้างแล้ว ดังนั้น การแสวงหาของเราจึงจะเป็นการไปต่อยอด “งานวิจัยที่ล่วงมาแล้ว” เป็นการ “ต่อยอด” จาก “ต้นภูเขาคำถาม” ภาษาอังกฤษจึงเรียกว่า “เป็นการค้นหาอีกครั้ง” นั่นเอง

(ข) การวิจัยคือ เส้นทางแห่งการแปลง “ปัญหา” ให้เป็น “ปัญญา”

ภาพที่ 4

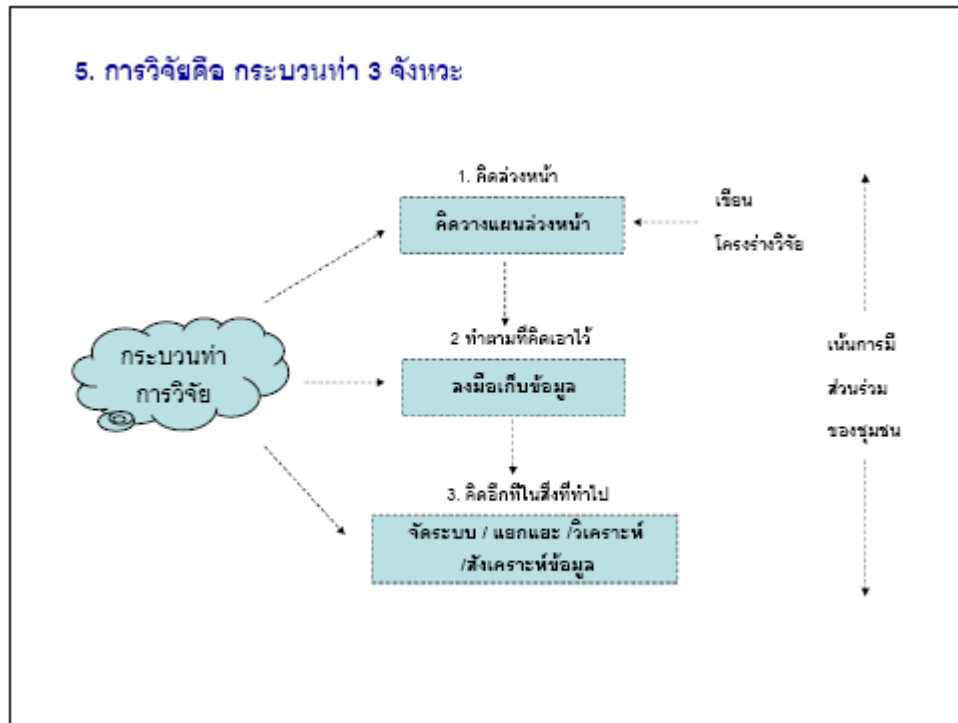
ในข้อ (ก) นั้น เราได้ให้คำนิยามว่า การวิจัยคือ การเดินทางจากโจทย์/ปัญหาการวิจัย เพื่อมุ่งหน้าไปหาคำตอบ อย่างไรก็ตาม เส้นทางจากปัญหาการวิจัยไปสู่คำตอบหรือวิธีการแสวงหาคำตอบนั้นก็มีหลายเส้นทาง หลายวิธีการ เช่น เราอาจจะใช้วิธีนั่งเทียนคิดเขาเอง อาจจะถามผู้รู้คนเดียวแล้วก็เชื่อเลย อาจจะใช้สามัญสำนึก ฯลฯ

ในท่ามกลางวิธีการแสวงหาที่หลากหลายเหล่านี้ การวิจัยจะระบุเอาไว้อย่างแน่นอนว่า จะต้องใช้วิธีการที่เป็นที่ยอมรับกันในแวดวงวิชาการว่า เป็นวิธีการที่จะช่วยให้เข้าใจคำตอบที่เป็นความจริงได้มากที่สุด เป็นวิธีการที่มีหลักวิชาการ คือ การใช้ข้อมูลเป็นหลักฐานประกอบการใช้เหตุผลขบคิดไตร่ตรอง (Empirical+Rationality)

ในชีวิตประจำวัน เราจะเห็นการใช้วิธีการนี้แสวงหาความจริงได้อย่างชัดเจนที่สุดในการทำงานของศาลพิพากษา ซึ่งจะต้องมีการเก็บข้อมูลทำสำนวนเป็นหลักฐาน ส่วนคำตัดสินนั้น จะมาจากการใช้เหตุใช้ผลพิจารณาของผู้พิพากษาหลังจากได้เห็นข้อมูลทั้งหมดแล้ว

หากเราใช้ “วิธีการที่มีหลักวิชา” ดังกล่าว เส้นทางสายนั้นที่เรียกว่า “การวิจัย” ก็จะกลายเป็นเส้นทางแห่ง “การแปลงปัญหาใด ๆ กลายเป็นปัญญาโดยพลัน”

(ค) การวิจัยคือ “กระบวนการ 3 จังหวะ”

ภาพที่ 5

จากเรื่องวิธีการแสวงหาความเป็นจริงที่กล่าวมาในข้อ (ข) มนุษยชาติเราได้สั่งสมวัฒนธรรมแห่งการเรียนรู้ การลองผิดลองถูก และได้ข้อสรุป ณ ยุคปัจจุบันว่า วิธีการที่จะช่วยให้เราเฉียดเข้าใกล้ความเป็นจริงมากที่สุดนั้น ควรจะประกอบด้วย “กระบวนการ 3 จังหวะ” ดังนี้

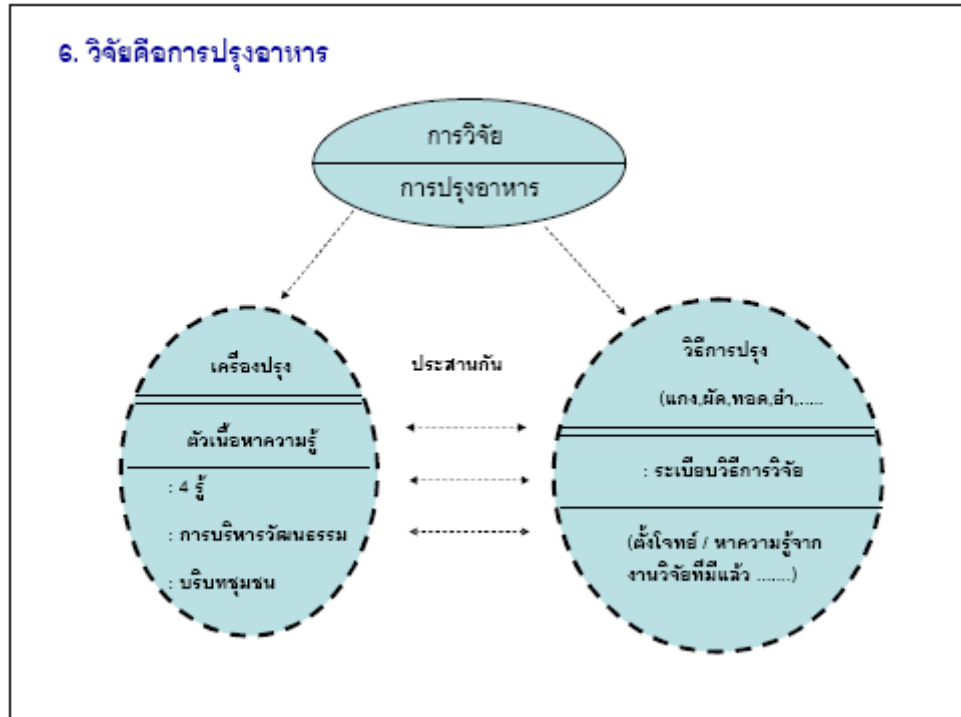
- **กระบวนการแรก : คิดว่าจะทำอะไร** เริ่มต้นด้วยการคิดให้เหตุให้ผล (Rationality) วางแผนคิดแผนงานล่วงหน้าเอาไว้ว่า จะตั้งโจทย์การวิจัยอะไร จะเก็บข้อมูลอย่างไร จะเก็บจากใคร ฯลฯ ในขั้นตอนนี้ก็คือ **การพัฒนาโครงร่างการวิจัย** ผลลัพธ์ที่ได้ออกมาคือ “เอกสารโครงร่างการวิจัย” (research proposal)

- **กระบวนการที่สอง ตามด้วยลงมือทำตามที่คุณคิด** (Empirical) ในขั้นตอนนี้คือการลงมือเก็บข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่างตามแผนโครงร่างการวิจัยที่ได้ร่างเอาไว้ วัตถุประสงค์การเก็บข้อมูล จัดระบบข้อมูลให้เป็นหมวดหมู่

● กระบวนการที่สาม จบด้วย การหวนกลับมาคิดในสิ่งที่ทำลงไป

(Rationality) เป็นขั้นตอนที่เอาข้อมูลที่เก็บมาได้มาจัดการ เช่น แยกแยะ (analysis) ข้อมูลตามโจทย์ การวิจัย ดีความข้อมูลให้มีความหมาย และประมวลดูความเกี่ยวข้องเชื่อมโยง (synthesis) ระหว่าง ข้อมูล รวมทั้งสร้างข้อสรุป (conclusion) เพื่อตัดสินใจให้คำตอบแก่ปริศนาคาใจที่ตั้งไว้

(ง) การวิจัยคือ การปรุงอาหาร

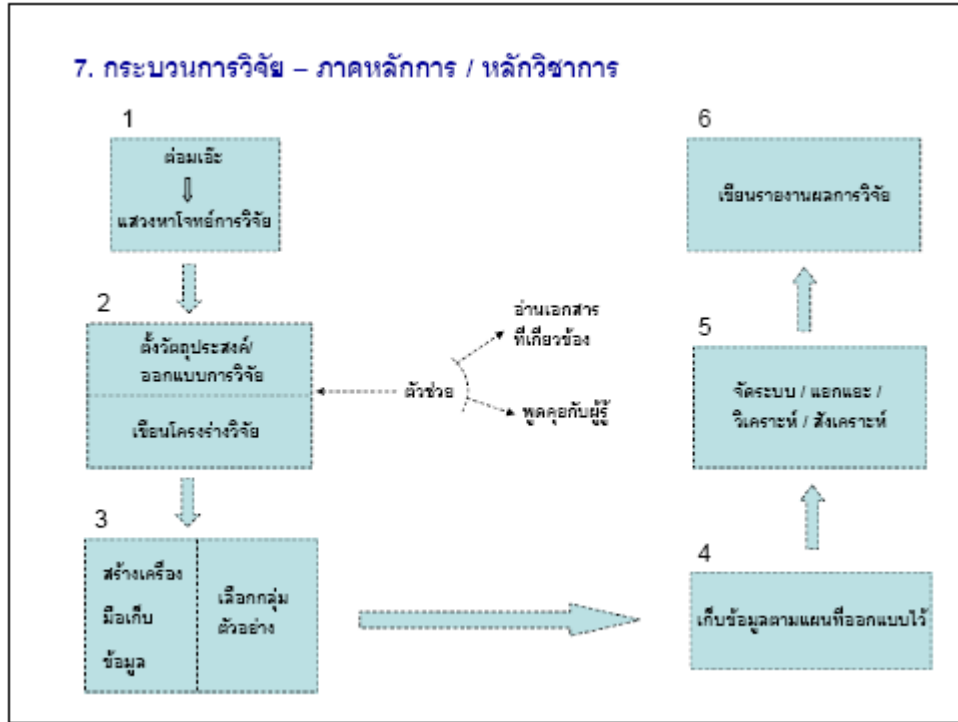
ภาพที่ 6

การวิจัยนั้น อาจเปรียบได้กับการทำอาหารซึ่งแม่ครัวจะต้องการ 2 อย่าง

- (1) **เครื่องปรุง** เช่น เนื้อ ผัก น้ำพริก น้ำปลา มะนาว ฯลฯ ส่วนนี้ในแง่ งานวิจัยก็คือ **ตัวเนื้อหาความรู้** (substance) เช่น ชุดความรู้เรื่อง 4 ฐาน (รู้จัก รู้ใจ รู้ใช้ รู้รักษา) ในเรื่อง การทำงานวัฒนธรรมเชิงรุก ชุดความรู้เรื่องการบริหารจัดการวัฒนธรรมแบบมีส่วนร่วม เป็นต้น
- (2) **วิธีการปรุง** เช่น การแกง การผัด ยำ ทอด นึ่ง คั่ว ฯลฯ อันได้แก่ กระบวนการและขั้นตอนที่จะเอา “เครื่องปรุง / เนื้อหา” มาจัดการ / ดำเนินงาน วิธีการปรุงนี้ในเรื่อง ของงานวิจัยก็คือ **“ระเบียบวิธีการวิจัย”** ซึ่งมีขั้นตอนและกระบวนการที่จะได้กล่าวในลำดับต่อไป

กระบวนการวิจัย : ภาคหลักการ / หลักวิชา

ในตำราทำกับข้าวทั้งหมด หลังจากทีระบุ**เครื่องปรุง**แล้ว ก็**จะบอกวิธีการ**ต้มยำทำแกงให้ทราบเป็นลำดับขั้น ฉะนั้นได้ก็ฉนั้นนั้น กระบวนการและขั้นตอนของการวิจัย (แบบฉบับย่อ /แบบท้องถิ่น) ก็จะมีขั้นตอนต่าง ๆ ดังแสดงในภาพ

ภาพที่ 7

ขั้นที่ 1 : แสวงหาโจทย์การวิจัย เนื่องจากการวิจัยจะเริ่มต้นได้ก็เพราะนักวิจัยมี “ปริศนาคาใจ” ดังนั้น ในขั้นตอนนี้ จะต้องใช้ “ต่อมเอ๊ะ” ทำงาน นักวิจัย / คณะวิจัยจะ**ร่วมกัน**ตั้งข้อสงสัยเกี่ยวกับสิ่ง / เรื่องที่จะศึกษา

ขั้นตอนตั้งโจทย์การวิจัยนี้อาจจะระบุโจทย์เอาไว้มากมาย แต่ทว่า ในขั้นตอนสุดท้าย ก็จะเลือกเฉพาะโจทย์การวิจัยบางข้อที่สนใจมากที่สุด หรืออยู่ในวิสัยที่จะศึกษาได้มาทำการวิจัยต่อไป

อุปมาอุปมัยว่า เวลาเห็นน้ำทั้งตัว เราอาจจะเห็นขนน้ำมากมาย แต่เวลาจะทำกรวิจัย เราก็จะดึงขนน้ำออกมาพินิจพิเคราะห์เพียง 1-2 เส้นเท่านั้น

ขั้นที่ 2 : ตั้งวัตถุประสงค์การวิจัย / วางแผน-ออกแบบการวิจัย-เขียนโครงร่างการวิจัย
หลังจากที่ได้ปริศนา-โจทย์การวิจัยแล้ว นักวิจัยก็จะเข้ามาสู่ขั้นที่ 2 คือ ตั้งวัตถุประสงค์ของการวิจัย แล้ววางแผนว่าจะออกเดินทางไปหาคำตอบได้อย่างไร โดยการวางแผนนี้จะเขียนอยู่ในโครงร่างการวิจัย (ดูรายละเอียดแบบฟอร์มโครงร่างการวิจัยในตอนต่อไป)

ในขั้นตอนนี้ นักวิจัย / คณะวิจัยอาจจะใช้ “ตัวช่วย” เพื่อช่วยให้การตั้งวัตถุประสงค์ / การวางแผนออกแบบการวิจัยมีความคมชัดมากยิ่งขึ้น **ตัวช่วย**นี้ก็คือ การอ่านเอกสารอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องเกี่ยวกับวัฒนธรรมพื้นบ้านที่เรากำลังจะศึกษา เช่น ถ้าจะศึกษาเรื่อง “บายศรี” ก็ลองหาอ่านเรื่องบายศรีจากหนังสือ งานวิจัย หากจากหน้า website ต่าง ๆ หรือหากไม่มีตัวช่วยที่เป็น “เอกสาร” อาจจะใช้ตัวช่วยที่เป็น “ตัวบุคคล” เช่น ผู้รู้ ปราชญ์ ฯลฯ

การใช้ตัวช่วยนี้จะเปรียบเสมือนการวิ่งกระโดดสูงโดยมี “ไม้ค้ำช่วย” ยังมีไม้ค้ำที่ยาวมากเท่าใด ก็จะมีดีดตัวได้สูงมากเท่านั้น และเป็นไปตามความหมายของคำว่า “research” ที่หมายถึงการต่อยอดความรู้จากฐานความรู้เดิมให้ยาวทอดออกไป

ขั้นที่ 3 : ขั้นสร้างเครื่องมือเก็บข้อมูลและคัดเลือกกลุ่มตัวอย่าง หากเปรียบกับเดินทาง การสร้าง “**เครื่องมือการเก็บข้อมูล**” ก็คือ การไปหาหนทางว่า จะเดินทางไปได้อย่างไร และ “**กลุ่มตัวอย่าง**” ก็คือ “เชื้อเพลิงที่จะช่วยให้เดินทางต่อไปได้”

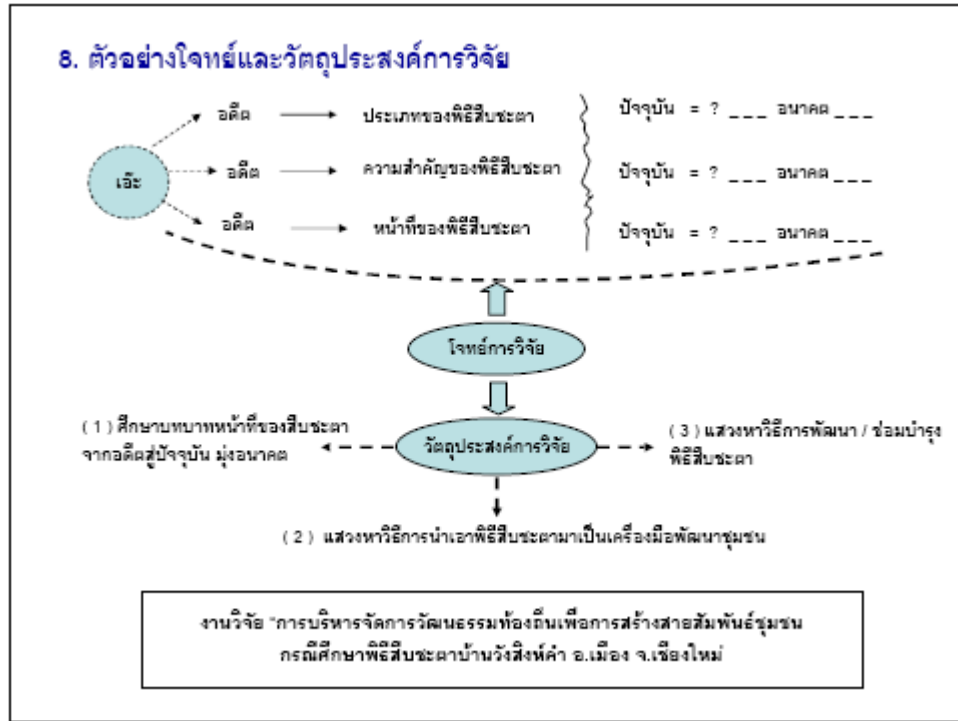
ตัวอย่างของ**เครื่องมือเก็บข้อมูล** ก็เช่น แบบสอบถาม แบบสัมภาษณ์ การสังเกตและจดบันทึก การจัดเวทีชุมชน / เวทีเสวนา เป็นต้น ส่วน**กลุ่มตัวอย่าง** ก็เช่น ปราชญ์ชาวบ้าน ศิลปินพื้นบ้าน กลุ่มผู้อาวุโส พระภิกษุ กลุ่มพ่อบ้านแม่บ้าน กลุ่มเยาวชน ฯลฯ ที่คณะวิจัยคาดว่า เป็นกลุ่มที่เกี่ยวข้องกับประเด็นที่กำลังศึกษาและสามารถจะให้ข้อมูลได้

ขั้นที่ 4 : ขั้นการลงมือเก็บข้อมูลตามแผนที่วางเอาไว้

ขั้นที่ 5 ขั้นจัดระบบ / จัดหมวดหมู่ของข้อมูล แยกแยะให้เป็นประเภทต่าง ๆ ดีความข้อมูล (วิเคราะห์) ประมวล / เชื่อมโยงข้อมูลที่เกี่ยวข้องกัน (สังเคราะห์)

ขั้นที่ 6 ขั้นเขียนรายงาน

ลองดูตัวอย่างขั้นตอนแรก 2 ขั้นตอน จากโครงการวิจัยเรื่อง “การบริหารจัดการวัฒนธรรมท้องถิ่นเพื่อการสร้างสายสัมพันธ์ชุมชน : กรณีศึกษาพิธีกรรมสืบชะตาบ้านวังสิงห์คำ อ.เมือง จ. เชียงใหม่” โดยพัชรินทร์ เหมาลา

ภาพที่ 8

ขั้นที่ 1 แสวงหาโจทย์การวิจัย

- ในอดีต พิธีสืบชะตาในบ้านวังสิงห์คำ จะมีมากมายหลายประเภท ทั้งการสืบชะตาปีเกิด การสืบชะตาผู้ป่วย / คนเฒ่าคนแก่ การสืบชะตาบ้าน แต่ **เอ๊ะ** ปัจจุบันทำไมพิธีสืบชะตาหลายแบบจึงสูญหายไป **เอ๊ะ** การเปลี่ยนแปลงของบริบทชุมชนมีความเกี่ยวข้องหรือเปล่า
- ในอดีต การจัดพิธีกรรมสืบชะตาทุกประเภทจะทำอย่างยิ่งใหญ่ และมีความสำคัญมาก ชุมชนจะมาร่วมแรงร่วมใจกัน พิธีนี้จึงเป็นดัชนีชี้วัดความเข้มแข็งของชุมชน (ถ้าชุมชนอ่อนแอจะจัดไม่ได้) แต่ปัจจุบัน การจัดพิธีกรรมนี้กลายเป็นงานเล็ก ๆ ที่ไม่สำคัญ **เอ๊ะ** การเปลี่ยนแปลงนี้เกิดขึ้นได้อย่างไร
- ในอดีต พิธีกรรมนี้จะทำหน้าที่หลายอย่างต่อปัจเจกบุคคล กลุ่ม และชุมชน เพื่อเสริมสร้างขวัญและให้กำลังใจ เพื่อระดมความช่วยเหลือแก่ผู้ที่เดือดร้อน เพื่อเสริมความรัก / สามัคคี

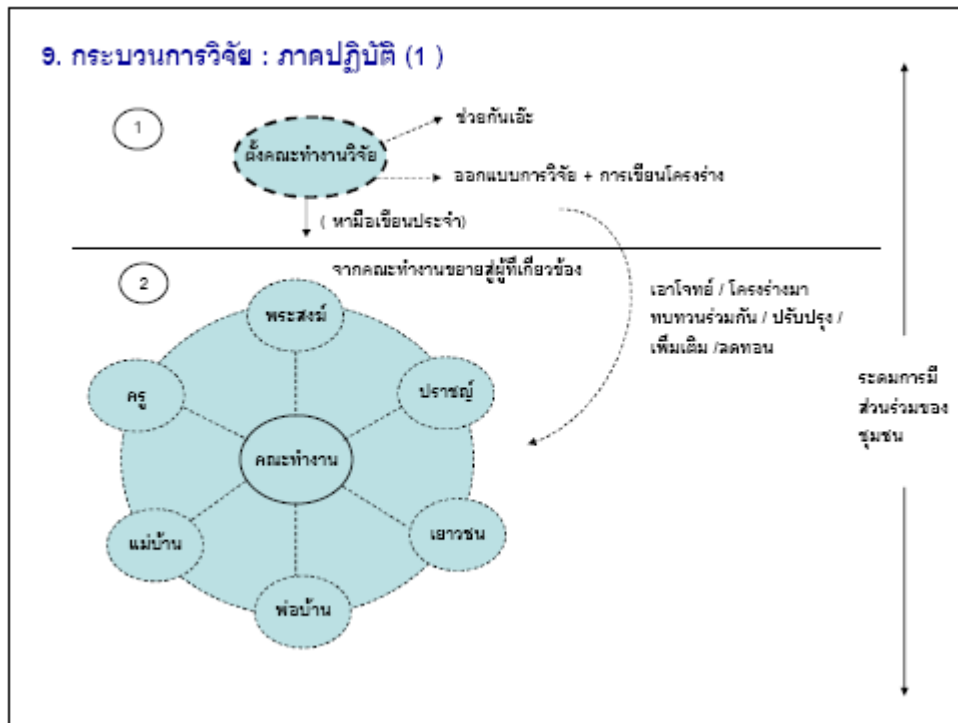
ของชุมชน **เอ๊ะ** หากปัจจุบันไม่มีพิธีสืบชะตาหรือมีอย่างกระท่อนกระแท่น ชุมชนจะเป็นอย่างไร และ **เอ๊ะ** จะฟื้นฟูให้พิธีนี้กลับมาเข้มแข็งกระชุ่มกระชวยแบบเดิมได้หรือไม่

ขั้นที่ 2 : ตั้งวัตถุประสงค์การวิจัย

จากข้อสงสัยในขั้นที่ 1 นัก/คณะวิจัยได้คัดเลือกเอาโจทย์บางข้อมาตั้งเป็นวัตถุประสงค์ของการวิจัยดังนี้

- (1) ศึกษาบทบาทหน้าที่ของสื่อพิธีกรรมสืบชะตาที่มีต่อชุมชนในอดีต / ปัจจุบัน และอนาคต
- (2) แสวงหาวิธีการในการนำเอาพิธีกรรมสืบชะตามาใช้เป็นเครื่องมือในการเยียวยา รักษาและเสริมสร้างความเข้มแข็งให้แก่ชุมชน
- (3) แสวงหาแนวทางในการซ่อมบำรุงสื่อพิธีกรรมสืบชะตาให้เข้มแข็ง

กระบวนการวิจัย : ภาคปฏิบัติการจริง

ภาพที่ 9 (1)

จากขั้นตอนและกระบวนการวิจัยในภาคหลักวิชา เมื่อนำมาแปรเป็น “ภาคปฏิบัติการจริง” ที่จะเน้น “กระบวนการทำงานแบบมีส่วนร่วม” ขั้นตอนต่าง ๆ น่าจะเป็นไปตามนี้ (เนื่องจากข้อจำกัดเรื่องระยะเวลาของการวิจัยซึ่งมีเพียง 9 เดือน จึงต้องใช้สูตรเร่งรัด)

ขั้นที่ 1 : ตั้งคณะทำงานวิจัย ซึ่งอาจจะประกอบด้วยกลุ่มบุคคลสัก 2-5 คน (ตามแต่ความสามารถที่จะระดมพลของทีมงาน) เช่น สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัด สภาวัฒนธรรมจังหวัดและอื่น ๆ แต่ที่สำคัญ น่าจะมีผู้ที่สามารถเขียน /จัดบันทึกรายงาน และเขียนรายงานการวิจัยได้ เป็นตัวยื่นพื้นตลอดกระบวนการวิจัย โดยมอบหมายหน้าที่ “มือเขียนประจำกลุ่ม” เอาไว้เลย (อาจจะเป็นครูท้องถิ่น ลูกหลานในบ้านที่เรียนในสถาบันการศึกษา เจ้าหน้าที่อนามัย ฯลฯ)

สถานะของคณะทำงานนี้จะเป็นเสมือน “ดุมล้อ” (หัวหมวดทะเลวงพื้น) ที่จะหมุนเคลื่อนซึ่งล้อส่วนอื่น ๆ ของชุมชน เพื่อให้เป็นไปตามหลักการ “การวิจัยแบบมีส่วนร่วม”

ภาระหน้าที่ของคณะทำงานชุดนี้มี 2 ประการคือ

- **การช่วยกันเอ๊ะ** เพื่อตั้งโจทย์การวิจัย เริ่มตั้งแต่คัดเลือกว่า จะสนใจศึกษา “สื่อวัฒนธรรมพื้นบ้านประเภทใด” ช่วยกันพูดคุยในกลุ่มทำงาน (ดูแนวทางพูดคุยในตอนต่อไป)
- **เขียนนยกร่างโครงร่างการวิจัย** ให้เป็นไปให้ครบตามแบบฟอร์มของกระบวนการวิจัย (ดูเอกสารในตอนต่อไป)

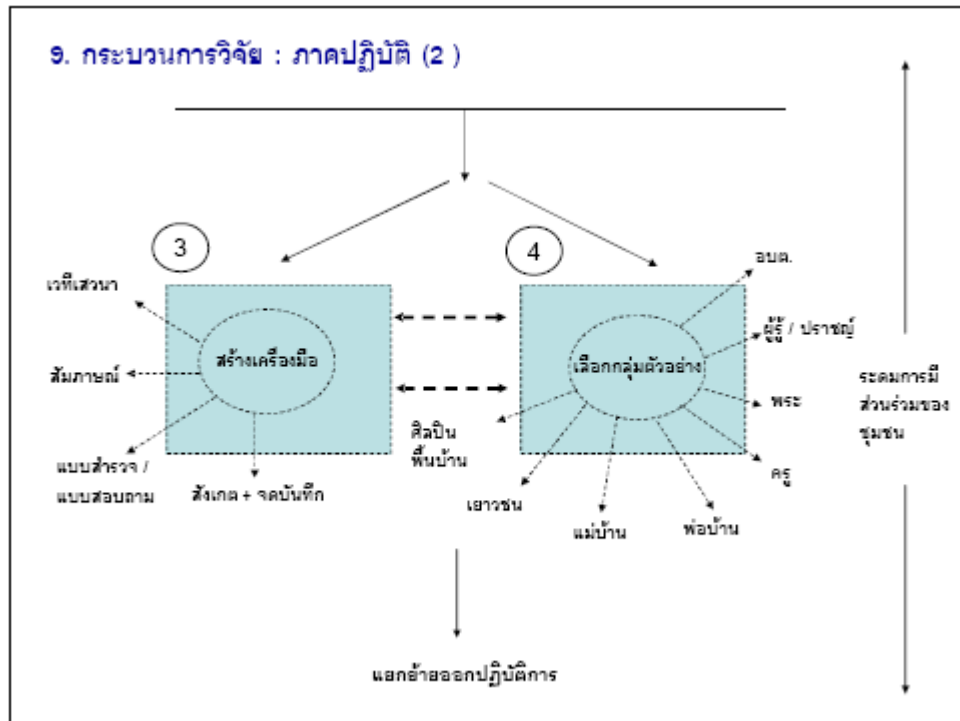
ขั้นที่ 2 จาก “คณะทำงาน” ขยายไปหา “ส่วน/กลุ่มอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง” เมื่อเลือกโจทย์การวิจัยได้แล้ว ให้คณะทำงานแสวงหาว่า ในประเด็นดังกล่าวมีใครบ้างที่เกี่ยวข้อง ตัวอย่างเช่น พิธีกรรมสืบชะตาที่กล่าวมาแล้ว กลุ่มคนที่เกี่ยวข้องก็จะมี กลุ่มคนเฒ่าคนแก่ กลุ่มพ่อบ้าน กลุ่มแม่บ้าน กลุ่มเด็ก-เยาวชน กลุ่มพระสงฆ์ กลุ่มผู้รู้ที่ประกอบพิธีกรรม กลุ่มครู ฯลฯ

ภาระหน้าที่

- ให้คณะทำงานจัดเวทีชุมชน เชิญชวนตัวแทนของกลุ่มที่เกี่ยวข้องเข้ามารับรู้เรื่องการวิจัย
- นำเอาโจทย์การวิจัยที่คณะทำงานยกวางเอาไว้ มาพูดคุยร่วมกัน ปรับแต่ง เพิ่มเติมลดทอน ให้ออกมาเป็น “โครงการวิจัยที่จะใช้ทำงานจริง”

ด้วยกระบวนการเช่นนี้ การทำงานวิจัยก็จะดึงการมีส่วนร่วมของตัวแทนชุมชนเข้ามาได้ และในทุกขั้นตอนของการวิจัย

คณะทำงานอาจจะคิดริเริ่มสร้างสรรค์ว่าจะมีช่องทางใดบ้างที่จะ “สร้างการรับรู้เรื่องการศึกษา การบริหารจัดการวัฒนธรรมท้องถิ่นแก่ชุมชน” และ “ระดมความร่วมมือจากชุมชนในรูปแบบต่างๆ” เช่น การนำเรื่องการศึกษาเข้าไปนำเสนอในการประชุมประจำเดือนของหมู่บ้าน การฝึกหัดเด็ก-เยาวชน ให้เข้ามาช่วยเก็บข้อมูล การคืนผลการเก็บข้อมูลให้ชุมชนได้รับรู้ เป็นต้น

ภาพที่ 9 (2)

ขั้นที่ 3 : การสร้างเครื่องมือการเก็บข้อมูล ในขั้นที่ 1 คณะทำงานจะได้เลือกเครื่องมือการเก็บข้อมูลเอาไว้แล้วขั้นหนึ่ง และอาจจะมามีการปรับปรุงในขั้นที่ 2 เมื่อมีการพูดคุยกับ “กลุ่มอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง”

เครื่องมือที่นิยมใช้ในการทำการวิจัยท้องถิ่นมักจะได้แก่

(3.1) **การจัดเวทีเสวนา / เวทีชุมชน** เป็นวิธีการระดม “ผู้ที่เกี่ยวข้อง / ผู้ที่สนใจ” มา นั่งพูดคุยกันแบบชาวบ้าน แต่ทว่า มี “พิธีกร / วิทยากรกระบวนการ” เป็นผู้ดำเนินรายการเพื่อกำกับทิศทาง การพูดคุยให้เคลื่อนไปสู่เป้าหมายที่ต้องการ มีการกำหนดวาระ / ประเด็นที่จะพูดคุยอย่างชัดเจน เอาไว้ล่วงหน้า (คณะทำงานจะคิดประเด็นร่วมกับพิธีกร) มีการจดบันทึกการประชุม (ที่จะนำมาใช้เป็นข้อมูลในการเขียนรายงานการวิจัย) มีการนัดหมาย / ระยะเวลา-สถานที่-ประเด็นพูดคุยอย่างแน่นอน

เป็นการแสดงความความรู้อ / ความคิดเห็น แต่ทว่า ยังไม่มีการตัดสินผิดถูก ทุกคนมีสิทธิแสดงความรู้
ความคิดเห็นได้อย่างเต็มที่และทั่วถึง

(3.2) **การสัมภาษณ์** เป็นรูปแบบการเก็บข้อมูลที่มีการกำหนดบทบาทอย่างชัดเจน
ว่า ใครจะเป็นผู้สัมภาษณ์ ใครเป็นผู้ให้สัมภาษณ์ (ส่วนใหญ่จะเป็นผู้ที่รู้ข้อมูลในเรื่องนั้น ๆ เป็นอย่าง
ดี) มีการระบุประเด็นที่จะสัมภาษณ์เอาไว้อย่างแน่นอน ผู้สัมภาษณ์จะต้องเตรียมประเด็น / แนว
คำถามเอาไว้ล่วงหน้า มีการจัดบันทึกการประชุม มีการนัดหมาย / ระยะเวลา-สถานที่-ประเด็นพูดคุย
เอาไว้อย่างแน่นอน

รูปแบบการสัมภาษณ์อาจจะเป็นการสัมภาษณ์ตัวต่อตัวหรือสัมภาษณ์กลุ่ม คือ มี
ผู้ให้สัมภาษณ์หลายคนก็ได้

(3.3) **การใช้แบบสำรวจและแบบสอบถาม** ในขณะที่เครื่องมือ 2 ประเภทนั้น จะ
เก็บข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่างจำนวนไม่มากในเชิงปริมาณ แต่ได้ข้อมูลละเอียดในเชิงคุณภาพ แต่ทว่า
การใช้แบบสำรวจและแบบสอบถามนั้น จะเน้นการเก็บข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่างจำนวนมาก เพื่อให้ได้
ข้อมูลในเชิงปริมาณ ที่สามารถนำมาสรุปเป็นภาพรวมได้

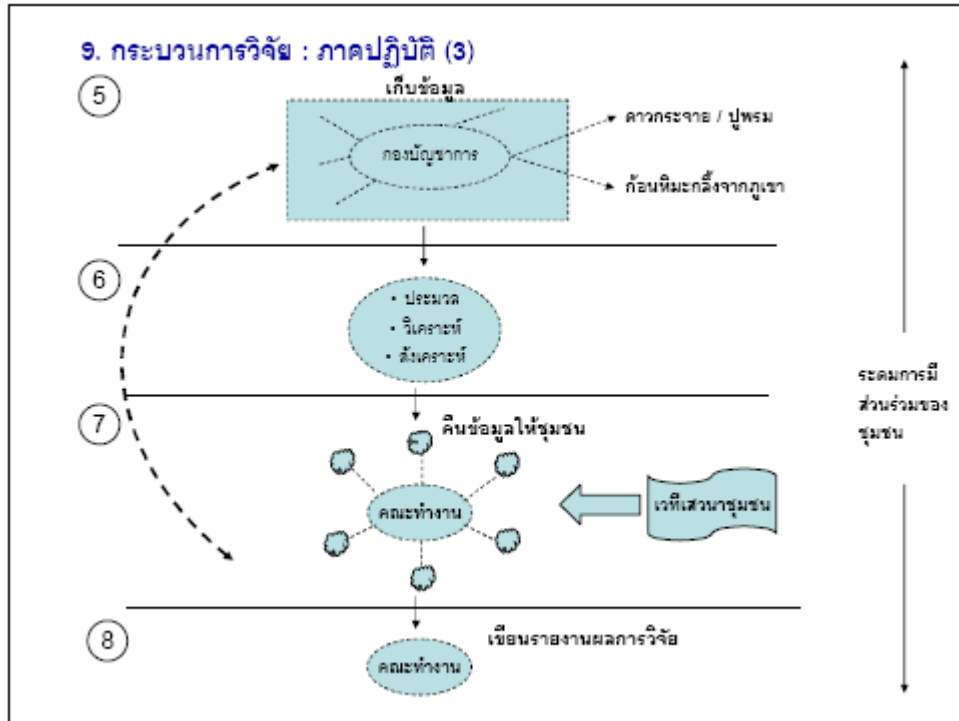
ตัวอย่างเช่น กรณีศึกษาเรื่องพิธีกรรมสืบชะตา นักวิจัยอาจจะออกแบบสำรวจคนทั้ง
ชุมชนเลยว่า ในรอบปีที่ผ่านมา กลุ่มตัวอย่างได้จัดทำ / ได้เข้าร่วมพิธีสืบชะตาบ้างหรือไม่ จำนวนกี่ครั้ง
 เป็นต้น

(3.4) **การสังเกตและจดบันทึก** การสังเกตเป็นเครื่องมือการเก็บข้อมูลที่ตีมากใน
การศึกษาการทำกิจกรรม เช่น การสังเกตการประกอบพิธีกรรม การสังเกตพฤติกรรมของผู้ชมที่ดูสื่อ
การแสดง เป็นต้น แต่ “การสังเกต” ที่เป็นเครื่องมือการวิจัยนั้น จะต้องใช้ควบคู่กับ “การจดบันทึก” ด้วย
หลักของการจดบันทึกนั้น ต้องระบุเวลา / สถานที่ / และขั้นตอนของกิจกรรมอย่าง
ละเอียด รวมทั้งตัวบุคคลที่เข้าร่วมกิจกรรมด้วย (บันทึกไว้อย่างละเอียดมาก ๆ ย่อมดีกว่าบันทึกน้อยๆ
ย่อ ๆ) และหากสามารถใช้อุปกรณ์ / เครื่องมือ เช่น กล้องถ่ายภาพ กล้องบันทึกวิดีโอ เข้ามาช่วย ก็
ใช้เป็นเอกสารได้ดียิ่งขึ้น

ในการบันทึกนั้น ให้แยกบันทึก “ข้อเท็จจริง” ออกจาก “ความเห็น” ของนักวิจัยให้มาก
ที่สุด เช่น เมื่อสังเกตผู้มาร่วมประกอบพิธีกรรมสืบชะตาให้บันทึกแยกว่า “มีผู้มาร่วมประมาณ 25 คน”
ในช่องความคิดจึงค่อยระบุว่า “มากหรือน้อยกว่าปกติหรือครั้งที่ผ่านๆมา”

ขั้นที่ 4 : การคัดเลือกกลุ่มตัวอย่าง เป็นขั้นตอนที่ควบคู่ไปกับการสร้างเครื่องมือการเก็บข้อมูล คือ ต้องมีการจับคู่ (Matching) ว่า จะใช้**เครื่องมือแบบไหน**ไปเก็บข้อมูลจาก**กลุ่มตัวอย่างใด** (หากกลุ่มตัวอย่างเปรียบเสมือนปลา เครื่องมือเก็บข้อมูลก็คือ เครื่องมือการจับปลานั้นเอง)

กลุ่มตัวอย่างนี้จะได้มาจากการพูดคุยของคณะทำงานเมื่อทำการพูดคุยเรื่องกลุ่มต่าง ๆ ในชุมชน และคนกลุ่มไหนบ้างที่เกี่ยวข้องกับประเด็นที่เรากำลังวิจัย

ภาพที่ 9 (3)

ขั้นที่ 5 ขั้นการลงมือเก็บข้อมูล เป็นขั้นการนำเครื่องมือการวิจัยลงไปเก็บข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่าง โดยมี “กองทัพผู้ช่วยนักวิจัยอาสาสมัคร” เช่น กลุ่มเยาวชน เด็กนักเรียนที่คณะทำงานสามารถจะระดมให้มาช่วยเก็บข้อมูล (ผู้เขียนมีประสบการณ์ว่า ผู้เฒ่าผู้แก่ที่เป็นกลุ่มตัวอย่างจะตื่นอกตื่นใจมากหากถูกหลานมาขอสัมภาษณ์เรื่องวัฒนธรรมประเพณี)

กลยุทธ์ในการเก็บข้อมูลนั้น อาจทำได้หลาย ๆ แบบ เช่น

-**กลยุทธ์ดาวกระจาย / ปูพรม** คือ การกระจายกำลังผู้ช่วยนักวิจัยให้ออกไปเก็บข้อมูลพร้อม ๆ กัน

-**กลยุทธ์ก้อนหิมะกลิ้งจากภูเขา** (Snow-ball technique) เมื่อเราปั้นก้อนหิมะจากยอดเขา แล้วกลิ้งลงมา ระหว่างทางจะพบว่า ก้อนหิมะจะสะสมขนาดใหญ่มากขึ้นทุกที ฉะนั้นได้ก้อนนั้น การเก็บข้อมูลแบบนี้เราอาจจะเริ่มจาก “ก้อนหิมะก้อนเล็ก ๆ” เช่น การสัมภาษณ์ผู้รู้ 2-3 ท่าน เป็นการส่วนตัว ต่อจากนั้นก็นำข้อมูลนั้นมาพูดคุยในเวทีเสวนา แล้วปิดท้ายด้วยการนำข้อมูลนั้นไปสร้างแบบสำรวจ / แบบสอบถาม ขนาดของข้อมูลที่กลิ้งผ่านเครื่องมือการวิจัยแบบต่าง ๆ ก็จะขยายใหญ่ขึ้น

ขั้นที่ 6 : ขั้นประมวล / วิเคราะห์ / สังเคราะห์ข้อมูล ขั้นตอนนี้จะย้อนกลับมาเป็นภาวะ **ความรับผิดชอบของคณะทำงานอีกครั้ง** (แต่อาจจะมีผู้ช่วยได้) สิ่งที่ต้องทำก็คือ

- **การแยกแยะจัดประเภทข้อมูล** เหมือนการนำเอาข้าวที่ผ่านการตำแล้วมาผัด แยกเป็นปลายข้าว เม็ดข้าว เปลือกข้าว การแยกแยะนี้ต้องเขม่นมองไปที่โจทย์การวิจัย / วัตถุประสงค์ แล้วพยายามจัดแยกแยะตามนั้น

- **การตีความข้อมูล** เนื่องจากในขั้นตอนที่ 6 นี้ เมื่อย้อนกลับไปดู 3 กระบวนท่าของการวิจัย จะเป็นขั้นของ “การคิดทบทวนในสิ่งที่ทำลงไป” ตอนนี่สิ่งที่นักวิจัยได้ทำไปแล้ว ก็คือ การได้ข้อมูลมา จึงต้องนำเอาข้อมูลที่ได้มาพินิจพิจารณาและตีความ

ตัวอย่างเช่น ในงานวิจัยเรื่องพิธีสืบชะตาที่ยกตัวอย่างมา ก่อนหน้าทำการวิจัย นักวิจัยคาดเดาว่า ในกลุ่มคนเฒ่าคนแก่คงจะรู้ความหมายของขั้นตอนพิธีกรรมว่า คืออะไร ส่วนในกลุ่มเด็ก-เยาวชนคงจะเข้าร่วมแต่ไม่รู้ความหมาย แต่เมื่อเก็บข้อมูลเข้าจริง ๆ ก็พบว่า ส่วนใหญ่แล้ว แม้แต่คนเฒ่าคนแก่เองก็ยังไม่รู้ความหมายเช่นกัน แต่แม้จะไม่รู้ “ความหมาย” ทว่า คนแก่ก็ “เข้าร่วมพิธีกรรม” อันอาจจะเนื่องมาจากความคุ้นเคย ต้องทำเป็นประเพณี หรืออาจจะเนื่องจากการเป็นพิธีกรรมที่คนแก่มีผลประโยชน์

ข้อมูลนี้สามารถสรุปตีความได้ว่า “การรู้ความหมาย” นั้นไม่เป็น “ตัวแปรต้น” สำหรับ “การเข้าร่วมพิธีกรรม” (ตัวแปรตาม) ในหมู่คนเฒ่าคนแก่ แต่ทว่า สำหรับในกลุ่มเด็ก / เยาวชน “การไม่รู้ความหมาย” จะเป็น “ตัวแปรต้น” สำหรับ “การเข้าร่วมพิธีกรรม” นี่คือการตีความ / สร้างข้อสรุปจากข้อมูล

- **การสังเคราะห์ข้อมูล** คือ การเชื่อมโยง “ตัวแปร” ต่าง ๆ ที่น่าจะมีความเกี่ยวพันกันเช่น ตัวแปรเรื่อง “ค่าใช้จ่าย” เกี่ยวข้องกับ “การดำรงอยู่ / สุขุขของพิธีกรรม” หรือไม่ เป็นต้น

ขั้นที่ 7 : การคืนข้อมูลให้ชุมชนตรวจสอบ / ร่วมวิเคราะห์สังเคราะห์ ความแตกต่างระหว่าง “งานวิจัยที่เป็นวิชาการ” กับ “งานวิจัยแบบท้องถิ่นมีส่วนร่วม” น่าจะแตกต่างกันในขั้นที่ 7 นี้เอง เพราะหากเป็นงานวิจัยที่เป็นวิชาการ หลังจากการจัดระบบ / แยกแยะวิเคราะห์สังเคราะห์ข้อมูลที่นักวิจัยทำเป็นส่วนตัวแล้ว นักวิจัยสามารถจะกระโดดในขั้นที่ 8 คือ การเขียนรายงานวิจัยได้เลย แต่ทว่า การวิจัยแบบมีส่วนร่วมจะต้องหยุดแหวะที่ขั้นที่ 7 นี้เสียก่อน

ในขั้นที่ 7 นี้ คณะทำงานจะต้องนำเอาผลของการเก็บข้อมูล / วิเคราะห์ – สังเคราะห์ข้อมูล มาคืนให้กับชุมชน โดยอาจจะจัดเป็นเวทีเสวนาชุมชนขนาดใหญ่ หรือจัดเป็นเวทีย่อย ๆ ที่ละกลุ่ม แล้วแต่เงื่อนไขเชื้ออำนาจของคณะทำงาน

กิจกรรมที่จัดก็คือ การนำเสนอผลการวิจัยแล้วให้ชุมชนตรวจสอบความถูกต้อง ให้ข้อคิดเห็นให้ข้อวิเคราะห์สังเคราะห์เพิ่มเติม จากนั้น คณะทำงานจะผนวกข้อคิดเห็นเหล่านั้นไปไว้ในรายงานการวิจัย

ส่วนวิธีการคืนข้อมูลให้ชุมชนนั้นทำได้หลายแบบ เช่น นำเสนอในรูปแบบกระดาษชาร์ต การตัดต่อวิดีโอ หรือภาพถ่ายแล้วเล่าเป็นเรื่อง เป็นต้น อาจจะทำในวาระโอกาสการประชุมหมู่บ้าน หรือในงานของวัด การจัดกิจกรรมของโรงเรียน การประชุมของ อบต.ก็ได้

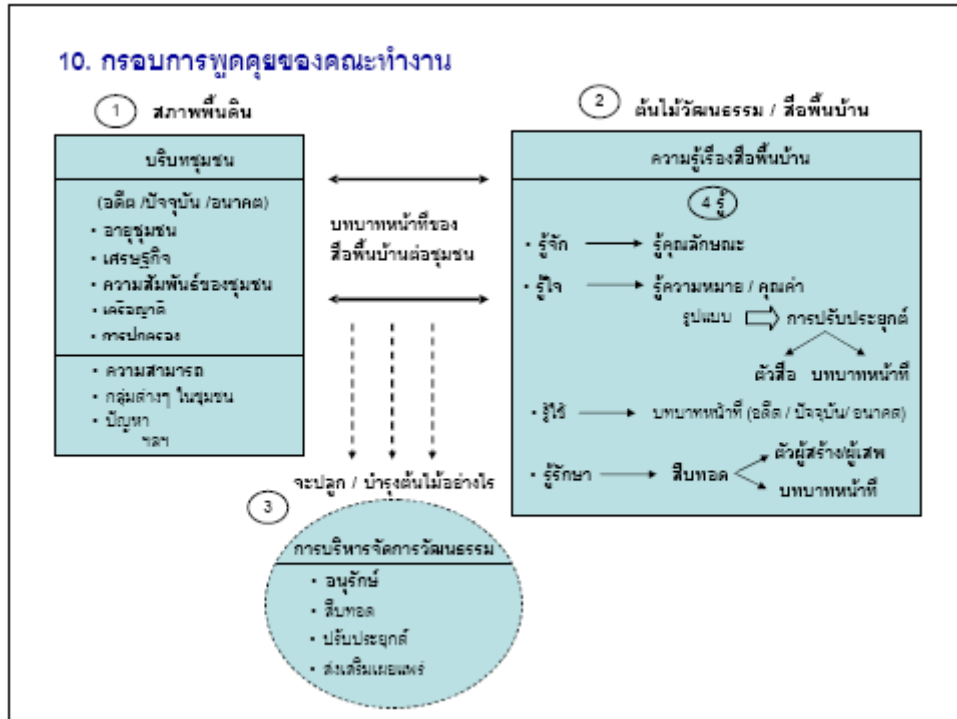
กระบวนการดังกล่าวคือ การเปิดโอกาสให้ชุมชนได้เข้ามามีส่วนร่วมอย่างกว้างขวางอีกครั้งหนึ่ง

ขั้นที่ 8 การเรียบเรียงเขียนรายงานวิจัย ซึ่งควรจะเป็นหน้าที่ของคณะทำงานหรือมอบหมายให้ผู้ที่ทำหน้าที่บันทึกตั้งแต่แรก “มือเขียนประจำกลุ่ม” เป็นคนยกร่างขึ้นมา เป้าหมายของการเขียนรายงานผลการวิจัยนี้ก็เพื่อนำไปเผยแพร่แลกเปลี่ยนแก่ผู้อื่น เพื่อเพิ่ม “ต้นไม้” ใน “ป่าแห่งองค์ความรู้” ที่คนรุ่นหลังจะมาตัดไปทำประโยชน์แบบ “ตัวช่วย” ที่คณะทำงานวิจัยได้เคยใช้มาก่อน

ตัวช่วยในขั้นตอนต่าง ๆ

(1) กรอบการพูดคุยของคณะทำงาน

ในการเดินนั้น ก้าวแรกมักเป็นก้าวที่ยากลำบากที่สุด ดังนั้น ในขั้นตอนที่ 1 ซึ่งเป็นการทำงานของคณะทำงานวิจัยที่จะต้องพูดคุย / แสวงหาโจทย์การวิจัย เพื่อนำไปแปรรูปทำเป็นวัตถุประสงค์และโครงการวิจัย จึงอาจจะเป็นขั้นตอนที่ยากที่สุด เช่น อาจจะมีปัญหาว่า จะพูดคุยกันเรื่องอะไร จะพูดคุยกันอย่างไร ฯลฯ กรอบแนวคิดที่จะนำเสนอขึ้นจึงจะเป็น “ตัวช่วย” การพูดคุยปรึกษาหารือกันของคณะทำงาน

ภาพที่ 10

(2) แบบฟอร์มโครงการวิจัย (Research proposal)

มีหัวข้อที่ควรระบุในแผนงานที่เขียนเอาไว้ในรูปแบบของโครงการวิจัยตามแบบฟอร์มต่อไปนี้ อย่างไรก็ตาม สิ่งที่สำคัญมากในเรื่องแบบฟอร์ม ก็มีไม่ใช่เพียงการกรอกรุ่นข้อมูล / เนื้อหาในแบบฟอร์มเท่านั้น แต่ที่ที่สำคัญคือ การใช้โครงการวิจัยให้เป็นประโยชน์อย่างสูงสุด โดยคณะทำงานจะต้องนำเอาแผนงานหรือโครงการวิจัยออกมาดูกำกับตลอดกระบวนการทำงาน เฉากเช่นเดียวกับการเอาแผนที่มาตรวจสอบเวลาเดินทาง และคณะทำงานทุกคนควรมีโครงการวิจัยติดตัวกันไว้คนละชุด

11. แบบฟอร์มโครงร่างการวิจัย

<p>(1) ที่มาและความสำคัญของปัญหา ___บริบทชุมชน (อดีต / ปัจจุบัน) สถานะสื่อพื้นบ้าน ___ ปัญหาชุมชน ___</p> <p>(2) วัตถุประสงค์การวิจัย 1 _____ 2 _____</p> <p>(3) ขอบเขตของโครงการ • พื้นที่ _____ • ระยะเวลา _____</p> <p>(4) แนวคิด / ทฤษฎีที่ใช้วัดทำความเข้าใจ • หลักการบริหารจัดการวัฒนธรรมท้องถิ่น • กระบวนการทำงานวัฒนธรรมเชิงรุกและมีส่วนร่วม • _____</p>	<p>(5) ระเบียบวิธีวิจัย (5.1) กลุ่มตัวอย่าง (5.2) เครื่องมือที่ใช้เก็บข้อมูล</p> <p>(6) แผนการดำเนินงานกิจกรรม คู่มืออย่างตารางหน้า 12</p> <p>(7) รายละเอียดการวัดกิจกรรม คู่มืออย่างตารางหน้า 13</p> <p>(8) ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ 1 _____ 2 _____</p> <p>(9) งบประมาณ _____</p>
---	--

ภาพที่ 11

12. ตัวอย่างการออกแบบวิจัย

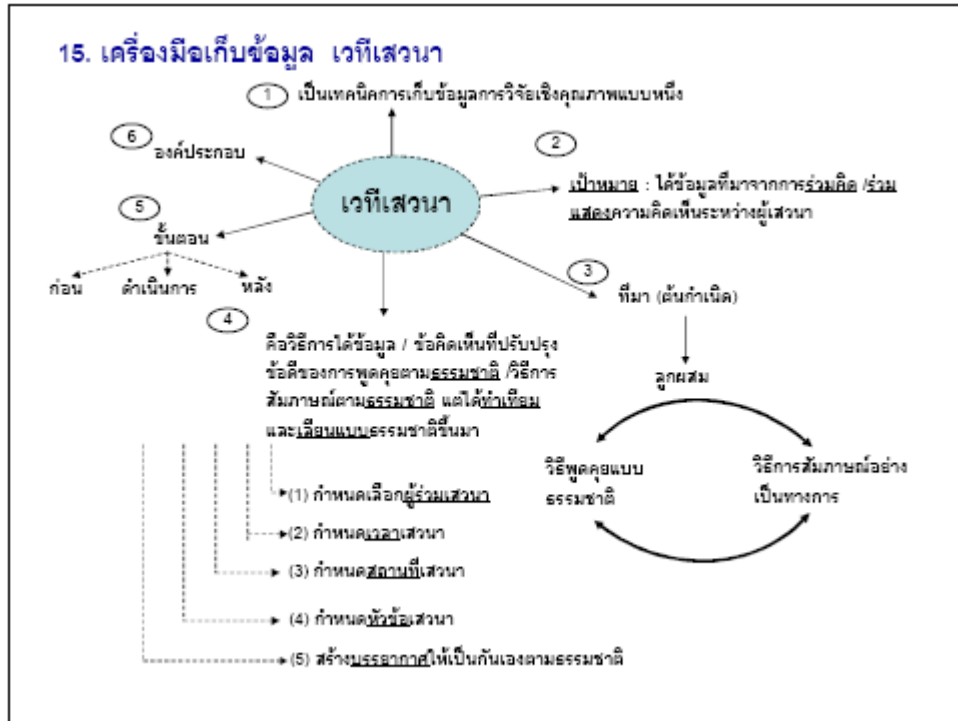
วัตถุประสงค์	เนื้อหาวิจัย	กลุ่มเป้าหมาย	ผลลัพธ์ทางนิเทศ
1. เพื่อศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อสื่อมวลชนในการสื่อสารเพื่อสุขภาพของชุมชน	1. การสัมภาษณ์กลุ่มเป้าหมาย 2. การสนทนากลุ่ม 3. การศึกษาจากเอกสาร 4. การสังเกตแบบมีส่วนร่วม	1. ชสม. 2. เขารวม 3. ผู้สูงอายุ 4. สภ.อินทนิลบ้าน	1. สถานะปัจจัยที่มีผลต่อสื่อมวลชนในการสื่อสารเพื่อสุขภาพ ชุมชนได้แก่ - ปัจจัยภายในชุมชน - ปัจจัยภายนอกชุมชน
2. เพื่อพัฒนาสื่อมวลชนในชุมชนให้สามารถทำการสื่อสารเพื่อสุขภาพได้อย่างมีประสิทธิภาพ	จัดกิจกรรมพัฒนาสื่อมวลชนและทีมปฏิบัติงาน ให้มีไม่เฉพาะดำเนินการพัฒนาสื่อมวลชนภายในชุมชนและปัจจัยภายนอกชุมชนสื่อสารเพื่อสุขภาพ ชุมชนสื่อมวลชนเชิงรุกฉบับนี้คือ	1. ชสม. 2. เขารวม 3. ผู้สูงอายุ 4. สภ.อินทนิลบ้าน	1. ได้พัฒนาความรู้ทางด้านสุขภาพให้กับสื่อมวลชนในชุมชน 2. ได้พัฒนาทักษะการสื่อสารให้กับสื่อมวลชนในชุมชน 3. ได้เสริมพลังจากพันธมิตรเชิงระบบเครือข่ายสื่อมวลชนในชุมชน 4. ได้สร้างเครือข่ายกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการสื่อสารด้านสุขภาพกับภายนอกชุมชน
2.1 พัฒนาปัจจัยภายในชุมชน	การจัดอบรมและฝึกปฏิบัติงาน		
2.1.1 ควบคู่กันด้านสุขภาพ	1. โดยหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการให้ฝึกทางด้านสุขภาพ		
2.1.2 ฝึกเรื่องอื่นต่อ	2. โดยวิทยากรผู้รู้เฉพาะ ผู้มีประสบการณ์		
2.1.3 พัฒนาเครือข่ายสื่อมวลชนในชุมชน	3. โดยให้สื่อมวลชนในชุมชนได้มีส่วนร่วมและปฏิบัติกิจกรรมกับและให้พหุภาคีที่ดำเนินการมีส่วนร่วม ให้มีความเข้าใจและสร้างความสัมพันธ์ที่ดีร่วมกัน		
2.2 พัฒนาปัจจัยภายนอกชุมชน	การขอความร่วมมือจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการให้บริการด้านสุขภาพ		
2.2.1 หน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับอาสาสมัครด้านสุขภาพ	4. โดยการขอรับข้อมูลและกำหนดระบบงานผู้ให้บริการด้านสุขภาพ		
2.2.2 หน่วยงานที่เกี่ยวข้องด้านสุขภาพ	5. โดยให้ทราบส่วนดีในกรณีกิจกรรมด้านสุขภาพกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเป็นอย่างไร		

ภาพที่ 12

(3) คุณลักษณะของเครื่องมือเก็บข้อมูล : เวทีเสวนา / เวทีชุมชน

เนื่องจากเวทีเสวนา / เวทีชุมชนเป็นเครื่องมือเก็บข้อมูลที่มีประโยชน์อย่างสูง มีความนิยมใช้กันมากเนื่องจากมีลักษณะที่สอดคล้องกับธรรมชาติการสื่อสารของชุมชน ดังนั้น ผู้เขียนจะให้ภาพคุณลักษณะของ “เวทีเสวนา” เพิ่มเติมเพื่อประกอบความเข้าใจที่ได้กล่าวมาแล้ว ดังแผนภาพที่ 15-16

ภาพที่ 15

ภาพที่ 16

บทสรุป

กระบวนการวิจัยท้องถิ่นแบบมีส่วนร่วมที่กล่าวมาข้างต้นนี้ จะพบกับความสำเร็จบรรลุเป้าหมายมากน้อยเพียงใด จะขึ้นอยู่กับอะไรบ้าง และจะมีตัวชี้วัด (indicator) อะไรที่บ่งบอกถึงความสำเร็จ ในทัศนะของผู้เขียนมีคำตอบต่อคำถามข้างต้นดังนี้

(1) **หัวใจของกระบวนการคือคณะทำงาน** ดังที่กล่าวมาแล้วว่า การเคลื่อนของล้อเกวียนนั้น ความเข้มแข็งของดุมล้อและความสามารถที่จะประสานกับซี่ล้อต่าง ๆ นับว่าเป็นหัวใจ ดังนั้นความสามารถของคณะทำงานที่จะทำหน้าที่เป็นประดุก “หัวหมวดทะเลวงฟัน” โดยสามารถพันเกี่ยวเอาความร่วมมือแรงร่วมใจร่วมมือร่วมคิดจากชุมชนขึ้น ดูจะเป็นหลักประกันความสำเร็จของงานวิจัยท้องถิ่นแบบมีส่วนร่วมได้มากที่สุด

(2) **ตัวชี้วัดความสำเร็จ** เนื่องจากงานวิจัยที่เรากำลังดำเนินงานนั้น เป็นงานวิจัยประเภท “การวิจัยท้องถิ่นแบบมีส่วนร่วม” ฉะนั้น สิ่งที่คณะวิจัยจะส่งเข้าประกวดจึงอาจไม่ใช่ “ตัวผลงานวิจัย” หากทว่า น่าจะเป็น “กระบวนการทำงานแบบมีส่วนร่วม” ซึ่งคณะวิจัยน่าจะเขียนรายงานในส่วนนี้เอาไว้ด้วย ตัวชี้วัดความสำเร็จจึงอยู่ที่รูปแบบความร่วมมือจากส่วนเสี้ยวต่าง ๆ ของชุมชน ผ่านรูปแบบกิจกรรมต่าง ๆ ดังตัวอย่างที่แสดงในภาพ

ภาพที่ 17
